

УДК 347.783/788.5

DOI 10.36919/3041-1149(Print).8.2025.95-100

А. Ю. Тарасюк,

здобувач вищої освіти третього
освітньо-наукового рівня «Доктор філософії»
за спеціальністю 081 «Право»,
Науково-дослідний інститут
інтелектуальної власності НАПрН України
email: andy.tarasiuk@gmail.com
ORCID 0009-0008-7115-1072

НЕДОЛІКИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ НА ВИКОРИСТАННЯ ЗОБРАЖЕННЯ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ ТА ЇХ ПРАВОВИЙ ВИМІР

Стаття присвячена комплексному критичному аналізу цивільно-правових аспектів форм захисту особистих немайнових прав на використання зображення людини у сфері охорони здоров'я, які є відповідною складовою основоположних прав і цінностей кожної людини. Акцентовується увага на важливості та фундаментальності прав на використання зображення людини з огляду на належний рівень їхньої реалізації та забезпечення через удосконалення цивільно-правового механізму їхнього захисту. Зазначено, що інтенсифікація розвитку інформаційних технологій у сфері охорони здоров'я ставить під загрозу дотримання конфіденційності, приватності та особистої недоторканості осіб. Це і актуалізує потребу в вивченні недоліків цивільного правового захисту особистих немайнових прав на використання зображення людини в сфері охорони здоров'я.

Зазначено, що реалізація особистих немайнових прав на використання зображення людини в сфері охорони здоров'я стикається з рядом труднощів, пов'язаних з: а) відсутністю спеціалізованої законодавчої бази, яка регламентує використання зображень у сфері охорони здоров'я; б) недостатньою правовою визначеністю процедур отримання інформованої згоди від суб'єкта; в) неузгодженістю організаційних і технічних заходів захисту конфіденційної інформації тощо.

Зроблено висновок про те, що лише за допомогою комплексного правового регулювання можливо встановити баланс між потребами сфери охорони здоров'я та захистом особистих немайнових прав, забезпечуючи належний рівень захисту інтересів усіх учасників відповідних правовідносин.

Ключові слова: особисті немайнові права, право на використання зображення людини, зображення людини, форми цивільно-правового захисту, сфера охорони здоров'я.

Постановка проблеми та актуальність. Природа особистих немайнових прав полягає в їхній невідчужуваності, тісному зв'язку з особистістю та неможливості економічного перетворення. Як встановлено в статтях 269, 272–274 Цивільного кодексу України, особисті немайнові права, серед яких право на зображення є фундаментальною складовою правового статусу фізичної особи [1], вказані права забезпечують захист гідності, честі, приватного життя та особистої автономії, що є особливо важливим у сфері охорони здоров'я, де зображення людини можуть містити чутливу інформацію про фізіологічний, психологічний та емоційний стан особи.

Належний рівень реалізації та забезпечення прав на використання зображення людини в сфері охорони здоров'я потребує наявності та ефективного функціонування механізму їхнього захисту, центральне місце в якому займає саме цивільно-правовий захист. Актуальність проблематики реалізації особистих немайнових прав на використання зображення людини у сфері охорони здоров'я в Україні визначається потребою у вдосконаленні цивільно-правового

захисту особистих немайнових прав. Це вимагає розробки ефективної системи заходів, спрямованих на забезпечення конфіденційності, інформованої згоди та відповідальності за порушення прав, що дасть змогу створити гармонійне правове середовище для використання зображень у сфері охорони здоров'я без шкоди для гідності, приватності та особистих інтересів пацієнтів. Отже, постає потреба в дослідженні наявних недоліків цивільно-правового захисту особистих немайнових прав на використання зображення людини в сфері охорони здоров'я в Україні з огляду на потребу у виробленні в подальшому способів удосконалення такого цивільно-правового захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання цивільно-правового захисту особистих немайнових прав на використання зображення людини в Україні становлять науковий інтерес насамперед вітчизняних вчених. Зазначеним питанням у певній мірі присвячувалися наукові роботи А. Бірюкової, С. Булеци, О. Буханевича, Д. Дюжева, О. Кулініч М. Мільмана, М. Менджул, С. Сліпченка, Д. Сало, В. Фазикоша та ін. У своїх наукових роботах вчені досліджували й аналізували теоретичні, практичні аспекти цивільно-правового захисту особистих немайнових прав на зображення людини, зокрема понятійні засади та природу зазначеної категорії, проблеми реалізації особистих немайнових прав на зображення, види форм цивільно-правового захисту, особливості класифікації та ознаки особистих немайнових прав в умовах цифровізації тощо. Однак, незважаючи на наявність таких наукових доробок, більшість із них вирізняються певним фрагментарним характером дослідження, спрямованим на аналіз окремих аспектів відповідних прав. Проте масштабованість поширення інноваційних та інформаційних технологій у життєдіяльності людини та різноманітні сфери суспільства, а особливо сфери охорони здоров'я, ставить під загрозу та формує нові ризики в контексті реалізації особистих немайнових прав осіб. Тому сучасний вектор розвитку цивілістичних наук та юридична практика визначають потребу у виробленні нових підходів до розуміння та правового забезпечення цивільно-правового захисту таких прав саме в сфері охорони здоров'я.

Метою статті є виокремлення та здійснення критичного аналізу недоліків цивільно-правового захисту особистих немайнових прав на використання зображення людини в сфері охорони здоров'я в Україні.

Виклад основного матеріалу. Продовжуючи здійснення дослідження цивільно-правового захисту прав на використання зображення людини в сфері охорони здоров'я, доцільно насамперед акцентувати увагу на тому, що сфера охорони здоров'я відіграє особливе значення в житті кожної людини. Відповідні права передусім забезпечують захист гідності, честі, приватного життя й особистої автономії, що є особливо важливим у сфері охорони здоров'я, де зображення людини можуть містити чутливу інформацію про фізіологічний, психологічний та емоційний стан кожної особи. Підтвердження власного погляду знаходимо і в наукових працях О. Буханевича, який стверджує, що захист особистих немайнових прав фізичних осіб, особливо в сфері охорони здоров'я, становить обов'язкову об'єктивну умову розвитку всього суспільства, що пояснюється значенням прав і благ людини, громадянина, які забезпечують приватність фізичної особи [2, с. 22]. Дійсно як реалізація, так і захист особистих немайнових прав на використання зображення людини в сфері охорони здоров'я має особливе значення в житті кожної людини й суспільства загалом. Адже здійснення фото- та відеофіксації, а особливо подальше поширення таких зображень людини, пов'язане з обробкою чутливої інформації, що вимагає належного цивільно-правового захисту від неправомірного втручання. Відносини між суб'єктами у сфері охорони здоров'я в процесі реалізації прав на використання зображення людини (пацієнти, заклади охорони здоров'я, медичні працівники) мають базуватися на засадах конфіденційності, адже саме це є запорукою захисту прав людини на недоторканість її приватного життя.

У контексті характеристики цивільно-правового захисту особистих немайнових прав на використання зображення людини у сфері охорони здоров'я в Україні наукова позиція М. Ходаківського набуває особливого значення. Вчений підкреслює, що захист конфіденційної інформації, до якої належить зображення людини, здійснюється через систему взаємопов'язаних заходів, що охоплює як правовідносини між суб'єктами, так і механізми забезпечення відповідальності за порушення цих прав. За поглядами вченого, фундаментальним елементом системи цивільно-правового захисту є принцип неприпустимості свавільного втручання в

особисте життя людини, який закріплено в Конституції України, зокрема в статті 32 *«Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини...»* [3; 4]. На нашу думку, у сфері охорони здоров'я цей принцип набуває особливої актуальності, оскільки зображення пацієнтів, що фіксуються під час медичних процедур, містять чутливу інформацію про стан здоров'я, діагнози, методи лікування та результати обстежень. Аналогічне відношення цей принцип має й щодо медичних працівників, які можуть стати об'єктом фото- та відеофіксації з боку пацієнта під час медичного обслуговування чи інших заінтересованих осіб.

Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав на використання зображення людини в сфері охорони здоров'я в Україні являє собою комплекс правових інструментів, спрямованих на забезпечення недоторканості приватного життя та гідності особи. Сучасна практика демонструє, що реалізація цих прав стикається з рядом проблем, зокрема через: а) відсутність спеціалізованого законодавства, що регламентує використання зображень у сфері охорони здоров'я; б) недостатню визначеність процедур отримання інформованої згоди від суб'єкта; в) неузгодженість організаційних і технічних заходів щодо захисту конфіденційної інформації.

На нашу думку, доцільно здійснити комплексний і ґрунтовний огляд окреслених нами проблем більш детально. Такий аналіз дасть змогу звернути увагу та в перспективі розробити конкретні напрями функціонування й удосконалення механізму цивільно-правового захисту особистих немайнових прав на використання зображення людини в сфері охорони здоров'я в Україні.

По-перше, наявною сьогодні є проблема правового забезпечення використання зображення людини в сфері охорони здоров'я в Україні в частині застосування загальних норм цивільного права до сфер, де права на використання зображення пацієнтів не завжди забезпечені належним правовим захистом. Зокрема, нормативно-правова база щодо використання зображень часто базується на загальних положеннях Конституції України, Цивільного кодексу України та Закону України «Про захист персональних даних», що не враховує специфіки сфери охорони здоров'я, особливо аспектів фото-, відеофіксації суб'єктів у сфері охорони здоров'я. Унаслідок цього виникають ситуації, коли зображення пацієнтів, отримані під час проведення діагностичних, лікувальних чи реабілітаційних заходів, розповсюджуються без належного узгодження з особою або без здійснення належних заходів конфіденційності.

Розглядаючи окреслену нами проблематику, вчений Д. Дюжев наголошує на потребі у впровадженні спеціалізованого підходу до вдосконалення цивільно-правового захисту прав людини, зокрема права на використання зображення у сфері охорони здоров'я. На думку вченого, доцільно розробити чіткі нормативно-правові положення, що регламентують отримання інформованої згоди на фотографування, відеозапис або інші види візуальної фіксації у сфері охорони здоров'я. У разі коли зображення використовуються для наукових, освітніх або телемедичних цілей, обов'язковим стає забезпечення їхнього знеособлення, що гарантує дотримання етичних норм і захисту персональних даних пацієнтів [5, с. 87–89]. Зі свого боку А. Дутко вважає, що вирішення відповідної проблематики можливе за допомогою розробки та ухвалення спеціального закону «Про захист прав пацієнтів». На його думку, це є невідкладним завданням, оскільки відповідний законодавчий акт має стати правовим базисом для комплексного захисту прав, який би відповідав сучасним реаліям і охопив би основні питання правового регулювання відносин між медичними закладами, лікарями та пацієнтами щодо забезпечення медичної допомоги, механізм правового захисту як пацієнтів і лікарів. Цей закон має передбачити способи захисту прав пацієнтів, а саме розкриття кожного способу захисту окремо; передбачити детальні можливості реалізації [6, с. 50, 53–54].

Комплексний підхід до забезпечення цивільно-правового захисту прав на використання зображення людини в сфері охорони здоров'я повинен передбачати вдосконалення нормативно-правової бази, впровадження спеціалізованих процедур отримання інформованої згоди, а також застосування сучасних технічних засобів захисту конфіденційності. На наше переконання, це дасть змогу сформувати єдине розуміння цих прав у сфері охорони здоров'я, медичній практиці та забезпечити належний контроль за їхнім дотриманням.

По-друге, варто зазначити комплекс проблем, які стосуються реалізації права на використання зображення людини у сфері охорони здоров'я в частині дотримання етичних стандартів. Зображення, що містять дані про стан здоров'я, є особливо чутливими, оскільки вони відображають не лише фізіологічні особливості, але й можуть розкривати й іншу особистісну інформацію про пацієнта. Поряд зі створенням новітніх діагностичних і лікувальних технологій, на думку О. Ковальової, формуються професійні моральні закони. Перелік етичних принципів, їхня подальша розробка, постійне вдосконалення та доповнення свідчать про те, що першочерговим завданням лікарів є захист прав пацієнта під час застосування методів діагностики, профілактики або лікування, пов'язаних із впливом на організм людини [7, с. 69]. Основним призначенням інформованої згоди, на думку С. Улицької, є захист прав пацієнта на автономію. Інформована згода сприяє поінформованості пацієнта, усвідомленому прийняттю пацієнтом рішень стосовно свого лікування, а також забезпеченню добровільного характеру й належної фіксації таких рішень. У разі належного документування інформована згода дисциплінує і пацієнтів, і медичних працівників та зменшує ризик конфліктних ситуацій, пов'язаних з інформуванням пацієнта [8]. Отже, інформована згода щодо здійснення фото- та відеофіксації є важливим превентивним засобом, що може мінімізувати порушення особистих немайнових прав на використання зображення людини в сфері охорони здоров'я. Прогресивними є погляди М. Менджул та О. Орлової, які зазначають про те, що сучасні виклики у сфері захисту медичної інформації вимагають комплексного підходу, який об'єднує правові норми, етичні принципи та технологічні рішення в єдину систему. Така інтеграція дає змогу не лише забезпечити відповідність нормативним вимогам, але й створити середовище, де технічні засоби захисту підкріплюються етичними стандартами й чіткими правовими механізмами. Синергія цих трьох компонентів є ключовою для побудови ефективної системи захисту медичної інформації, яка відповідає потребам сучасної охорони здоров'я та забезпечує належний рівень конфіденційності пацієнтських даних [9, с. 116].

У зв'язку з цим застосування механізмів цивільно-правового захисту має базуватися на обов'язковому дотриманні принципу конфіденційності та інформованої згоди. Недотримання цих вимог спричиняє порушення особистих немайнових прав на використання зображення в сфері охорони здоров'я, що потребує застосування відповідних форм захисту цих прав, які дають змогу максимально поновити ці права, не допустити їхнього подальшого порушення, відшкодувати шкоду в разі її заподіяння.

По-третє, окреме місце в системі проблем захисту особистих немайнових прав на використання зображення в сфері охорони здоров'я займають ті, що стосуються розвитку технічних, програмних, організаційних та інших засобів фіксації, зберігання та передачі інформаційних матеріалів. Так, наявність цифрових технологій, що спрощують процеси фіксації, зберігання та поширення зображень, створює додаткові виклики для захисту немайнових прав осіб. Наприклад, масове використання фото- та відеозаписів у мережевому середовищі, зокрема через соціальні медіа, ускладнює контроль за використанням зображень і забезпеченням анонімності, що ставить під сумнів ефективність наявних форм захисту особистих немайнових прав. Тому, на думку М. Менджул, особисті немайнові права в умовах цифровізації набувають специфічних способів реалізації та потребують посиленого захисту із позицій гарантування цифрової безпеки [10, с. 219]. На нашу думку, це вимагає впровадження системного підходу до вивчення та практичного впровадження механізмів захисту, що охоплюють не лише традиційні засоби судової та адміністративної форми захисту, а й інші інноваційні, технічні та інші засоби захисту.

По-четверте, розвиток сфери охорони здоров'я, що зумовлює розширення практики використання зображень людини, створює ситуацію, відповідно до якої традиційні форми цивільно-правового захисту (судова, адміністративна форми) є недостатніми для забезпечення прав на використання таких зображень. З цієї причини потрібно вдосконалення механізму захисту особистих немайнових прав пацієнтів, що має охоплювати як нормативно-правові зміни, так і розробку практичних заходів, що передбачатимуть суворіші вимоги до використання зображень пацієнтів.

Сьогодні практика використання зображень людини в сфері охорони здоров'я потребує запровадження нових спеціальних механізмів, які дадуть змогу посилити цивільно-правовий захист таких прав. Наприклад, таким механізмом може бути: а) зупинення дії чи анулювання

ліцензії закладу охорони здоров'я, відповідно до закону, у разі систематичних порушень прав пацієнтів; б) застосування альтернативних механізмів вирішення спорів, що враховують специфіку правовідносин в сфері охорони здоров'я тощо.

Висновки. З огляду на вищезазначене можна зробити висновок, що реалізація прав на використання зображення людини у сфері охорони здоров'я в Україні має ряд особливостей, що визначають її як комплексний правовий процес. Недоліки поточної практики реалізації таких прав, зумовлені невизначеністю законодавства, недотриманням вимог інформованої згоди, ризиками несанкціонованого поширення конфіденційної інформації та недостатністю правового захисту, свідчать про потребу у використанні системного підходу до цивільно-правового захисту таких прав. Це має забезпечити застосування широкого кола форм цивільно-правового захисту, що охоплюють як судові, так і адміністративні механізми, а також спеціальні заходи, спрямовані на попередження порушень та ефективне відшкодування завданих збитків. Тільки комплексне правове регулювання дасть змогу встановити баланс між потребами сфери охорони здоров'я та захистом особистих немайнових прав, забезпечуючи належний рівень захисту інтересів усіх учасників відповідних правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 10.01.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Буханевич О. М. Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав фізичних осіб, що забезпечують приватність фізичної особи. *Ірпінський юридичний часопис* : науковий журнал. 2019. Вип. 2. С. 21–30.
3. Конституція України : від 28.06.1996 : станом на 1 січ. 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Ходаківський М. П. До проблеми правового регулювання конфіденційної інформації про фізичну особу у сфері охорони здоров'я. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 159–165, 160.
5. Дюжев Д. Громадянське суспільство: питання забезпечення інформаційних прав людини у сфері охорони здоров'я. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: доба нестійкої інституційності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 5 травня 2023 р. Дніпро, 2023. С. 85–90.
6. Дутко А. О. Особисті немайнові права пацієнта – види, способи та форми захисту. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 50–55.
7. Ковальова О. М. Інформована згода: медичні, етичні та правові аспекти. *Український терапевтичний журнал*. 2020. № 2. С. 69–74.
8. Улицька С. Інформована згода: форма вираження та способи закріплення. INgenius – платформа для розвитку медицини та науки в Україні. URL : <https://ingeniusua.org/articles/informovana-zhoda-formy-vyrazhennya-ta-sposoby-zakriplennya>
9. Менджул М. В., Орлова О. С. Медична конфіденційність та зображення людини: глобальні виклики в умовах цифровізації та правові засади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 2. С. 114–117. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2025/27.pdf
10. Менджул М. В. Правові трансформації поняття та сутнісних ознак особистих немайнових прав в умовах цифровізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2023. Випуск 79, частина 1. С. 215–220.

REFERENCE

1. Civil Code of Ukraine : Law of Ukraine dated 16.01.2003 No. 435-IV : as of 10.01.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
2. Bukhanevych, O. M. (2019). Tsyvilno-pravovyi zakhyst osobystykh nemainovykh prav fizychnykh osib, shcho zabezpechuiut pryvatnist fizychnoi osoby [Civil law protection of personal non-property rights of individuals, ensuring the privacy of an individual]. *Irpinskyi yurydychnyi chasopys* : naukovyi zhurnal. 2019. Vyp. 2. S. 21–30 [in Ukrainian].

3. Constitution of Ukraine : dated 06/28/1996 : as of Jan. 01, 2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
4. Khodakivskyi M. P. (2023). Do problemy pravovoho rehuliuвання konfidentsiinoi informatsii pro fizychnu osobu u sferi okhorony zdorovia [On the problem of legal regulation of confidential information about an individual in the field of healthcare]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 4. С 159–165, 160 [in Ukrainian].
5. Diuzhev D. Hromadianske suspilstvo: pytannia zabezpechennia informatsiinykh prav liudyny u sferi okhorony zdorovia [Civil society: the issue of ensuring human information rights in the field of healthcare]. *Problemy formuvannia hromadianskoho suspilstva v Ukraini: doba nestiikoi instytutsiinosti* : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf., m. Dnipro, 5 travnia 2023 r. Dnipro, 2023. S. 85–90 [in Ukrainian].
6. Dutko A. O. (2022). Osobysti nemainovi prava patsiienta – vydy, sposoby ta formy zakhystu [Personal non-property rights of the patient – types, methods and forms of protection]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. № 3. S. 50–55 [in Ukrainian].
7. Kovalova O. M. (2020). Informovana zghoda: medychni, etychni ta pravovi aspekty [Informed consent: medical, ethical and legal aspects]. *Ukrainskyi terapevtychnyi zhurnal*. № 2. S. 69–74 [in Ukrainian].
8. Ulytska S. Informovana zghoda: forma vyrazhennia ta sposoby zakriplennia [Informed consent: form of expression and methods of consolidation]. *INgenius* – platforma dlia rozvytku medytsyny ta nauky v Ukraini. URL : <https://ingeniusua.org/articles/informovana-zhoda-formy-vyrazhennya-ta-sposoby-zakriplennya> [in Ukrainian].
9. Mendzhul M. V., Orlova O. S. (2025). Medychna konfidentsiunist ta zobrazhennia liudyny: hlobalni vyklyky v umovakh tsyfrovizatsii ta pravovi zasady [Medical confidentiality and human images: global challenges in the context of digitalization and legal foundations]. № 2. S. 114–117. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2025/27.pdf [in Ukrainian].
10. Mendzhul M. V. (2023). Pravovi transformatsii poniattia ta sutnisnykh oznak osobystykh nemainovykh prav v umovakh tsyfrovizatsii [Legal transformations of the concept and essential features of personal non-property rights in the context of digitalization]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii PRAVO*. Vypusk 79. Chastyna 1. S. 215–220 [in Ukrainian].

A. YU. Tarasiuk. SHORTCOMINGS IN CIVIL-LEGAL PROTECTION OF PERSONAL INTEGRAL RIGHTS TO USE HUMAN IMAGES IN THE SPHERE OF HEALTH CARE IN UKRAINE AND THEIR LEGAL DIMENSION

The article is devoted to a comprehensive analysis of the issues of forms of civil legal protection of personal non-property rights to the use of human images in the field of healthcare, which are a necessary component of the fundamental rights and values of every person. The author emphasizes the importance and fundamentality of the rights to use a person's image in view of the appropriate level of their implementation and provision by improving the civil law mechanism for their protection. It is noted that the intensification of the development of information technologies in the field of health care threatens the observance of confidentiality, privacy and personal integrity of individuals. This makes the issue of forms of civil legal protection of personal non-property rights to use human images in the field of healthcare relevant. It is noted that the implementation of personal non-property rights to use a person's image in the healthcare sector faces, among which, the lack of specialized legislation regulating the use of images in the healthcare sector; insufficient certainty of procedures for obtaining informed consent from the subject; this is a mismatch of organizational and technical measures to protect confidential information.

However, it was concluded that only through comprehensive legal regulation is it possible to establish a balance between the needs of the healthcare sector and the protection of personal non-property rights, ensuring an appropriate level of protection of the interests of all participants in the relevant legal relations.

Keywords: *personal non-property rights, the right to use a person's image, a person's image, forms of civil legal protection, the sphere of healthcare.*